

פרשת וישב

לلمוד וללמד

וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בָּאָרֶץ מִגְּרוֹרִי אָבִיו בָּאָרֶץ בְּנֵעַן (ל"ז, א)

ופרש"י (פסוק ב') בשם מדרש רבה (פרשה פ"ד פ"ג): "וַיֵּשֶׁב – ביקש יעקב לישב בשלה, קפין עליו רוגנו של יוסף. צדיקים מבקשים לישב בשלה, אומר הקב"ה: לא דין לצדיקים מה שמתוקן להם לעזה"ב – אלא שմבקשים לישב בשלה בעזה?"².

לכאורה יש להתפלל, איזו שלוה ביקשו לעצם האבות הקדושים? הלא אין ספק בכך שכונתו של יעקב אבינו לא הייתה לשלה של תענוגי העולם הזה, כפי שהוא רגילם להתכוון כאשר אנו עושים שימוש במילה 'שלוה', אלא לשלה רוחנית – אשר משמעותה הינה: לימוד התורה במנוחת הנפש והרחבת הדעת!

אלא שמעתה יפלא, מה חסרונו יש בשאייפה מעין זו? מדוע הקב"ה שולל את השאייפה זה של הצדיקים, כפי שהוא מוצאים דוגמא לכך אצל יעקב אבינו שקפץ עליו רוגזו של יוסף כאשר ביקש לישב בשלה? וכי מה פסול ניתן למצוא בשאייפה טהורה מעין זו, לעבוד את ה' בהשקי ובלולה תוך שקיעות מוחלטת בתורה ובעובדות ה'?

אכן נראה, שהנה ידוע מה שאמרו חז"ל, כי האבות הקדושים היו עוסקים יומם ולילה בהשפעה רוחנית לא רק על עצמו – אלא על כל סביבתם. הם הקדישו את כל ימיהם לגיאר גרים, להכניס נפשות תחת כנפי השכינה, ולהביא את דעת ה' ותורתו לכל העולם כולו!

וכן מצינו שכותב הרמב"ם (פ"א מהלכות עבודה כוכבים ה"ג): "התחיל [אברהם] לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלה אחד לכל העולם והוא ראוי לעבוד, והיה מלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר וממלכה לממלכה עד שהגיעו לארץ בנען וכו', וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושאלין לו על דבריו – היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שייחזירוה לדרך האמת, עד שנתקבצוו אליו אלפיים ורבעות והם אנשי בית אברהם, ושתל בלבם העיקר הגadol הזה וחבר בו ספרים, והודיעו ליצחק בנו. וישב יצחק מלמד ומזהיר, ויצחק הודיעו ליעקב

ומינחו למד, וישב מלמד ומחזיק כל הנולאים אליו, ויעקב אבינו למד בינו כולם והבדיל לוי ומינחו ראש והושיבו בישיבה למד דרך השם ולשמור מצות אברהם". והרי לנו, כי במהלך חייהם - עבדו האבות הקדושים עבודה קשה ומורכבת בהשbat ליבם של כל גוי הארץ לאמונה בה' יתברך, עבדה שהיא עבודת הכלל, ומטרתה לתקן את בני הדור כולם. מעתה, נראה לומר שבאחרית ימיו - ביקש יעקב אבינו לישב בשלווה, ולהקדים את כל חייו מכאן ואילך לעבודה עצמית - תוכן הזנחה עבודת הכלל! הוא ביקש לעצמו שלוה מעין השלוה שהיתה מנת חלקו בעת ישב בישיבותם של שם ועバー, ושקד על תלמידו ממש ארבע עשרה שנים - מבלי שהיא עליו לדאג למאומה!

הלא כמובן, כל אחד מעתנו אשר זכה למד א-פעם בישיבה, מתגעגע כל ימיו לאותה תחושה מרוממת, לאותם ימים בהם יכול היה לישב בשלווה ולשקוד על תלמידו מבלי כל טרדות שען... ובכן, זו הייתה גם שאיפתו של יעקב אבינו! באחרית ימיו - הוא ביקש להקדיש את זמנו לעצמו, להעתלוותו שלו, להנינה ידו מעבודת הכלל, ואת העבודה עם הבריות - להפקיד ביד בניו!

אלא שהקב"ה הבahir, כי את השלוה ואת הלימוד מתוך מנוחת הנפש - צריכים הצדיקים להשאיר לעולם הבא, אז ישבו כשבוטותיהם בראשיהם ויעסקו בתורה, ואילו בעולם הזה - צריכים הם להקדיש את כל חייהם לעשوت את המוטל עליהם! תפקידם של הצדיקים בעולם הזה, וمبוקשו של הקב"ה מהם - הינו שמשיכו כל ימיהם למד וללמוד, להשפיע על אחרים ממעין תורתם, ואת זאת עליהם לעשות עד יום האחרון!

חינוך טהור בין הגויים

אליה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היה רעה את אחיו בכאן והוא נער את בני בלחה ואת בני זלפה נשוי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם (ל"ז, ב')

ובמדרשי בראשית רבה פ"ד, ו): "א"ר שמואל בר נחמן: אלה תולדות יעקב יוסף? לא היה צrisk קרא למתר כו, אלא אלה תולדות יעקב ראובני! אלא מה ת"ל יוסף? אלא שככל מה שארע לו – אירע לו וכוי, וזה הוליד בניהם בחוץ הארץ – וזה הוליד בניהם בחוץ הארץ וכו'".

הנה המעניין שם בדברי חז"ל, ימצא שעמדו על כמה וכמה נקודות בהן היה יוסף דומה לאביו. וכך, באשר לאותן נקודות אשר יש בהם משמעות רוחנית, כמו לדוגמה מה שציינו כי שניהם נולדו כשהם מהולים או היו בכורדים - מובן כי ישנה משמעות לדמיון שביניהם, אולם באשר לאותן נקודות שאינן בעלות משמעות רוחנית - כגון העובדה שליעקב ולヨוסף נולדו ילדים בחוץ הארץ - לשם מה הזכרונות רבותינו? וכי מה לנו בדמיון שהוא בין יעקב לヨוסף בנקודות גשמיות כאלו ואחרות?

ונראה לומר, שח"ל מבקש את מעתם המיחודה והمولאה של יעקב ויוסף, אשר שניהם הצלחו להנוך את ילדיהם בהיותם בחוץ הארץ, על אדמת ניכר, בסביבה גויה ומנוכרת, שלא זו בלבד שלא תמכה באמונותם ובחינוכם - אלא אףלו התנגדה לכל הדרך אותה הם יצגו!

כך מוצאים אנו, שיעקב אבינו אמר: "עם לבן הרשע גרתי - ותרי"ג מצות שמרתני, ולא למדתי מעשי הרעים". הוא הצליח להנוך את בניו ובנותיו ולגדלם למדרגת 'שבטי קה' - וזאת על אף שהוא חי במחיצתו של לבן הרשע בסביבה גרוועה וקלוקלה.

ולק' גם מוצאים אנו שヨוסף חינך את בניו במצרים - בתוך טומאת מצרים, כשהוא היה ממש בודד במערכה וסביבו לא היה אףלו אדם אחד שדק באומנותו כמותו! יוסף יכול היה בודאי לגדל את בניו כנסיכים ולדאוג להם לתפקידים בכירים בארמון המלוכה או במלוכה המצרית, אולם הוא לא עשה כן!

הוא חינכם בדרך התורה - עם כל האידאקייט', עד כדי כך שהם יכולים היו לעמוד בכל הנסיות מבלתי שייהיו מושפעים מהמצרים, ואף בניו - אפרים ומנשה - נמנעו עם שבטי קה כפי שאמר יעקב אבינו (בראשית מ"ח, ה): "זועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה - לי הם, אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי!"

ובכן, על הנקודה הזאת, על הדמיון שמצינו בין יעקב לヨוסף בכך ששניהם הצלicho להקים משפחה לתפארת, ולהנוך את ילדיהם לדבקות מוחלטת בדרך התורה והיראה למרות הסביבה הקלוקלה שאפלו קורטוב של השפעה חיובית לא ניתן היה למצוא בה - ביקשו איפוא חז"ל להעמידנו כאשר ציינו את הנקודה הזאת, וזאת באמנם נקודה הרואה להדגשה ולציוין!

וכאן חשוב שנזוכר, שגם אנו, כמו אבותינו - נתונים היום בגלות בסביבה קולקלת, שאינה משפיעה אלא הרס וחרבן על נפשותינו ונפשות ילדינו. אולם בכך נבחן! אם נצליח לחנך את בני ביתנו לאידישקייט' למרות הסביבה והשפעתה השלילית - הרי שצעדנו בדרכם של אבותינו, אולם אם חלילה לא יעלה הדבר בידנו - הרי שהחמצנו את תפקידנו!

התראחות מקנאה ושנאה

ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מפל אחיו וישנאו אותו ולא יבלו דברו לשולם (ל"ז, ד')

אין ספק, כי אחת הפרשיות הקשות ביותר בתורה, הינה פרשת מכירת יוסף על ידי אחיו. אין לנו יכולם להציג ולהבין את מהות דרגותם של האחים הקדושים, אולם זאת אנו יודעים היטב: מדובר בגודלי עולם! היכא איפוא נוכל לקבל מעשה זה המתואר בפסוקים, מכירת יוסף לעבד, ביחס לקדושי וטהורי עליון? ונראה, שעلينו לשים לב לנוקדה מסוימת. שתי המידות המתוארות בפסוקים ביחס לאחים, הינן: שנאה - וקנאה. בפסוק שהבאו נאמר: 'ישנאו אותו ולא יבלו דברו לשולם', ואילו בהמשך נאמר (פסוק י"א): 'ყינאו בו אחיו'. הרי לנו כי התורה מעידה על פגם כלשהו שנמצא באחים ביחס לשתי המידות הללו - 'קנאה' ו'שנאה', והנה התוצאות אליהן הביא הפגם הקלה הזה שבקלים! הוא מנע מהאחים לראותות נכהה את תמונה המצב, וגרם להם להגיע למסקנות שגויות שגררו בעקבותיהן מעשים שגויים, אף אם מכובנים בהשגהה פרטית!

ואם פגם קל שבקלים, כעין זה שנמצא באחים הקדושים, גרם לכאלו תוכאות - מה נאמר לנו אשר ה'קנאה' וה'שנאה' משמשות בלבינו ומפעמות בעוז? לאילו תהומות עלולות המידות הללו להביאנו? הלא אין לשער ואין לתאר! לפיק, עליינו לעשות כל שביכולתנו בכדי לשרש ולעקור את המידות הללו מליבנו, כאשר אנו רואים את סכנותן האומה באופן מוחשי וברור לנגד עינינו!

יוסף ואחיו

ויראי אותו מרחוק ובטרם יקرب אליהם ויתגלו אותו להמתו (ל"ז,
י"ח)

פרשת מכירת יוסף, הלא היא פרשה קשה עד למאוד. הלא יודעים כולנו כי האחים הקדושים, שבטי י-ה, היו בדרגה מرمמת ובלתי נתפסת לחלווןינו בעבורנו. מעתה, היכן נוכל להבין את פשר המעשה אשר עשו כאשר מכרו את אחיהם? והנה, ידוע כי כל מה שעשו השבטים בכל פרשת מכירת יוסף - היה על פי דין שדנו את אחיהם. מעתה, דומה כי מן הרואין יהיה לנסתות ולברר מה טיבו של אותו 'דין' ועל פי מה הוא נפסק, אולם לפני כן, علينا לברר את יסוד ושורש מחולוקתם של האחים הקדושים עם יוסף.

שכן בפסוק, מוזכר במפורש כי יוסף היה מביא את דברתם של האחים רעה אל אביהם, אולם לא נתבאר בו מפורשות איזו דיבה הביא יוסף אל יעקב. אולם פרט זה - מפורש בחז"ל, ומצביע לגביו מספר שיטות במדרשי בראשית רבבה פ"ד, ז): "זיבא יוסף את דברתם רעה. מה אמר? ר' מאיר אומר: חזודים הן בניך על אברך מן החיה. ר' שמואון אומר: תולין הן עיניהן בכנות הארץ. רבי יהודה אומר: מזולזליין בבני השפחות וקורין להם עבדים".

ויש לעיין בשיטתו של רבי מאיר, הסובר כי יוסף הצדיק הביא את דברתם של אחיו הצדיקים לפני אביהם, בטענה כי הם אוכלים אבר מן החיה. שכן ברור לחלווןין, שדבריו של יוסף הצדיק לא היו משלילי יסוד. הוא בודאי אינו חשוד לבדות מליבו בדברים מעין אלו. מайдך, ברור גם שהאחים הקדושים לא הקלו ראש באיסור מעין זה! בודאי הייתה כאן מחולקת יסודית בין השבטים, ואותה ברכוננו לבאר.

והנה, כבר ביארו רבו לנו שמחולוקתם של יוסף ואחיו הייתה בשאלת האם דין כעת בני נח, או שייצאו כבר מדין בני נח ונכנסו לדין ישראל גמורים מהוויבים אך ורק לדיני התורה הקדושה.

כידוע, לבני נח אסור לאכול אבר מן החיה. הן אמנים הם אינס מהוויבים בשחיטה דוקא, הן אמנים הם אינס מוגבלים בדרך מסוימת בה יתרגו את הבמה בטטרם יאכלו, אולם הם מהוויבים לוודא שבעת אכילתبشر הבמה היא תהיה

מתה לחלווטין, בדרך כללשהי... הנחירה' - שהיא הריגת הבהמה שלא על ידי שחיטה
- מותרת לבני נח, אולם אסור להם לאכול את הבשר בעוד הבהמה חיה.

לבני ישראל לעומת זאת, אסורה התורה בשר נחירה. הם מחויבים לשוחט את
הבשר על פי דין והלכות ברורות לפרטי פרטים. לעומת זאת, בו רגע שנשחטה
בהמה כדינה - מותרת היא לישראל באכילה, אפילו אם היא עדין מפרכסת.

מעתה נראה, כי האחים סברו שדין 'ישראל', ולפיכך הם אמנים מחויבים
בשחיטה, אבל הם רשאים לאכול מבשר הבהמה מיד לאחר שחיטתה - אף בעודה
mprכסת. לעומת זאת, יוסף סבר כי אף שקיימו האבות הקדושים את התורה לפני
שנитנה - מכל מקום הם עדין לא קיבלו את התורה, ולפיכך עדין לא חלים עליהם
דיןיה. מעתה, סביר יוסף כי אמנים יכולם האחים להחמיר ולשוחט את הבהמה
כדין התורה, אולם הם אינם רשאים להקל על עצמן ולאכול מבשרה בעוד
mprכסת, אף אם שחיטה כדין.

נמצא למעשה, כי האחים הקדושים - טוענו יוסף אוכל נבלות, שהיה הוא
מתיר בשר נחירה כדין בני נח. לעומתיהם, יוסף סבר כי אחיו אוכלים כבר מן החיה,
שהרי הם אינם ממתינים עד אשר יסתינו פרכוסייה של הבהמה והיא תהיה
מותרת לחלווטין אף לפי דין בני נח.

מידה בנגד מידה

זאת הייתה איפוא מחלוקתם של האחים הקדושים, ומעתה נבוा להתבונן
וללמוד כיצד דנו האחים את יוסף על שהוציא את דיבתם - במידה בנגד מידה,
על פי שיטתם כמובן...

שכן הנה, מבואר במדרש (בראשית רבה פ"ד, י"ד) שכאשר ראו האחים את יוסף
הצדיק מרוחק - הם שיטו בו את הכלבים. ביאורו של דבר נרא, על פי דברי
הפסוק (שמות כ"ב, ל'): "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשיליכון אותו".

בפסוק מפורש, כי זכוthem של הכלבים לקבל בשר נבלות וטרפות, ומעתה, מי
שלוקח מהם את המגיע להם - מן הראו שיפרעו מהם ויטלו את שליהם מידו...
לפיכך, האחים אשר סברו כי יוסף אוכל נבלות, ובכך מקפח את זכוthem של הכלבים
- סברו כי בהנחת מידה בנגד מידה יש לששות בו את הכלבים, בכך שיוכלו הללו
להפרע ממנה וליטול את המגיע להם!

עוד מצינו במדרש, כי האחים הפשיטו את יוסף מארבעה בגדים (בראשית רבba פ"ד, ט"ז): "ויפשיטו את יוסף - זה הפינס [האדרת], את כתנתו - זה חלוק, את כתונת הפסים - זה הפרגוד [מעיל מצויר], אשר עליו - זו פמלניה שלו [מכנסיים]", וגם כאן דומה כי יכולם אנו למצוא את הנגנת המידה כנגד מידה.

שכן האחים, אשר ראו שיוסף מביא את דיבתם רעה אל אביהם, סברו כי הוא מבקש ליטול לעצמו את הבכורה שלא כדין, וכפי ששמשתמע מאופי חלומותיו אשר שיקפו מציאות בה הוא מושל על אחיו והם משתוחים לו. כידוע, עד לחטא העגל - היהה עובdot הקרבנות בבכורות ולא בכהנים, כך שלבושים של הכהנים המורכב מארבעה בגדים - הוא היה למשה לבושים של הבכורות בעת עבודתם. לפיכך, כאשר ביקש יוסף את הבכורה לשיטתם של האחים - הוא איווה לעצמו את ארבעה בגדי הכהונה, וכן נגends זאת הפשיטותו האחים מארבעת הגדים שלבש.

עוד מצינו שהאחים השליכו את יוסף אל הבור, התורה הקדשה כותבת (ל"ז, כ"ד): "ויקחוהו וישליכו אותו הבורה, והbor ריק אין בו מים", ובזה"ל דיקו מלשון הפסוק ואמרו (חגיגה ד' ג', ע"א): "דרש רב נתן בר מנומי משום רבנן,מאי דכתיב והbor ריק אין בו מים? ממשמע שנאמר והbor ריק - אני יודע שאין בו מים? אלא: מים - אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו". כלומר, האחים השליכו את יוסף אל בור מלא נחשים ועקרבים.

כאן, יכולם אנו להבין בפשטות, כי מאחר ודיבר לשון הרע - סברו האחים כי ההנאה הרואה מהגיון להענישו על ידי נחשים, המסתלים את הלשון הרעה, מאז החטיה הנחש את חווה אמונה בלשונו. לפיכך, הם השליכו אל הבור מלא הנחשים - בצד שבעל הלשון יפרעו מ'בעל הלשון' לשיטתם...

על מכרם בכסף צדיק

נמצא איפוא, כי דין של האחים לפי שיטתם - היה דין אמרת, שכול ומדוד במאזני צדק, מידה כנגד מידה. מעתה, נראה נוכל לבהיר את הפסוק אותו אנו מזכירים בהפטורת פרשה זו (עמוס ב', ו): "כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבו, על מכרם בכסף צדיק ואביוון בעבור נעלים".

על פי מה שביארנו לעיל, נמצא כי ארבעה עולות היו במעשהיהם של האחים הקדושים כנגד יוסף: הם שיסטו בו את הכלבים, הם הפשיטו האחים מארבעת בגדי, הם השליכו אל הבור מלא נחשים ועקרבים, והם מכרוו לעבד.

מעתה, נוכל לבادر ולומר, שהקב"ה אומר כביכול לישראל: על שלשת העולות הראשונות שפעלו השבטים כנגד יוסף הצדיק, והיינו על שישו בו את הכלבים, הפשיטוهو והשליכו אל הבור - ניתן לסלוח. אבל על העולה הרביעית, על שמכרווה לעבד - על כך לא ניתן לסלוח בשום אופן.

אלא שכאורה הדברים טעונים ביאור. שכן אילו היו שואלים אותנו איזו עוללה חמורה יותר, האם השלכתו של יוסף לבור מלא וחסם או מכירתו לעבד - אין ספק שהיינו מכברים בחומרתה של העולה הראשונה! הרי היא העמיד את יוסף בסכנת חיים מוחשית! גם שיסוי הכלבים ביוסף עלול היה להעמיד את חייו בסכנה, ולכאורה אף הוא חמור יותר מכירתו לעבד!

מעתה יפלא, מודיעו דווקא על חטא המכירה לא נמצאת סליחה לאחים הקדושים, בעוד על שלשת העולות האחרות ניתן לסלוח להם בנקל? ונראה לומר, שאמנם מכירת יוסף כשלעצמה - חמורה פחות משאר העולות שגרמו לו אחיו, אולם בשקלול כל הנזונים - חומרת בולטת במיוחד, שכן היא לא הייתה מוצדקת!

שהרי ביארנו, כי מלכתחילה, טענתם של האחים הייתה עניינית, לשם שמים, והدين אשר דנו את יוסף - היה חשוב ושוקל בהנחת מידת נגדי מידת. לפיקח, אף שלמעשה טעו האחים, ויוסף לא היה ראוי לאף אחד מהעונשים בהם הענישוوه - מכל מקום היה מקום שלא לבוא בטרוניא כלפיهم, אחר שם עשו כל שביכולתם בכדי להוציא דין אמת לאשרו.

אולם לאחר שראו האחים שלש פעמים שהכלבים שישו באחים לא פגעו בו לרעה - וזאת באופן ניסי; לאחר שהם ראו שככל רע לא אונה לו גם כאשר הופשט מבגדיו; לאחר שהם ראו כי הנחשים והעקרבים שבבור לא פגעו בו לרעה - הם היו צריכים כבר להבין כי הצדיק אינו עמהם אלא עם יוסף, ולהודות בטיעותם! מאחר והם לא עשו זאת, אלא המשיכו לצaud בשיטתם ומכרו את יוסף לעבד - הרי שהיא כלפים תביעה חמורה, אשר לא הייתה בת-מחילה, וחיבתה עונש שמיימי!

